

Anden generation: Deng Xiaoping

Magtkampen i Kommunistpartiet var ikke overstået med indsættelsen af Hua Guofeng som ny leder. Efter Maos død var Deng Xiaoping blevet rehabiliteret for anden gang og genindsat som vicepremierminister, og efter den 11. partikongres i 1977 overtog han reelt ledelsen af landet.

Deng overtog ledelsen af et parti i dyb krise. Under Kulturrevolutionen var partiets organisation nærmest gået i opløsning, og der var skabt nye politiske og administrative organer i form af revolutionskomitéer bestående af repræsentanter for hæren, partiet og "masserne". Hundredtusindvis af partiets medlemmer var blevet udrenset, og den borgerkrigs-lignende fløjkrig var på sit højeste.

Med slogans som "Det er ærefuldt at blive rig" og "Det betyder intet om katten er hvid eller sort; hvis den kan fange mus, er den en god kat" indledte Deng et opgør med Maos politiske kurs, magtkoncentration og kultstatus. Deng erklærede, at 70 % af det, Mao havde gjort, var rigtigt, mens 30 % var forkert. Inkluderet i de 30 % var formentlig de to kampe Det Store Spring Fremad og Kulturrevolutionen. Man vedtog, at en leder højst kunne have magten i 10 år; at ledelsen af nationen skulle være kollektiv, dvs. ingen enkeltperson skulle have mulighed for at styre alle de magtfulde organer i partiet, hæren og staten. Kommunistpartiet og statsapparatet skulle fremover holdes adskilt.

Deng Xiaoping

Deng Xiaoping var hovedarkitekten bag Kinas åbning mod omverdenen og økonomiske reformer og landets dominerende lederskikkelse fra 1978. Han blev aldrig formand for Kommunistpartiet eller Kinas præsident. I sine sidste år havde han kun posten som leder af Kinas Bridgeforbund. Alligevel fremstod han som Kinas reelle leder til sin død i 1997.

I 1920 tog han på studieophold i Frankrig, hvor han var politisk aktiv og arbejdede for en kommunistisk avis. I 1926 rejste han til Moskva for at studere på en skole for unge kommunister. Han deltog i Den Lange March og støttede valget af Mao Zedong som leder af Kommunistpartiet. Efter oprettelsen af Folkerepublikken Kina i 1949 blev Deng vicepremierminister i 1952, og i 1954 blev han generalsekretær for Kommunistpartiet. Han bakkede op om Maos politiske kampe i 1950'erne, men efter "Det Store Spring Fremad", hørte enigheden om den politiske linje op. Mao lagde vægt på ideologi og økonomisk lighed, mens Deng prioriterede pragmatisme og økonomisk vækst. Den fløjkamp kom til at præge kinesisk politik i årtier.

Reformer og åbenhed

Allerede i 1975 var Deng blevet gjort ansvarlig for at realisere reformprogrammet "De fire moderniseringer" (sì ge xiàndàihuà, 四个现代化), som handlede om gennemgribende reformer af landbrug, industri, militær samt videnskab og teknologi. I 1977 så Deng moderniseringerne som et middel til "genrejsning af nationen", og fra 1979 kaldte han det vejen til at skabe et "moderat velstående samfund".

Tre årtier med lukkethed og politisk ensretning blev erstattet med "reformer og åbenhed" (gǎigé kāifàng, 改革开放). Fra 1978 indførte Deng en række økonomiske reformer og åbnede Kina mod omverdenen. De økonomiske reformer fulgte ikke altid et fastlagt program, men udsprang ofte af lokale initiativer eller forsøg, som – hvis de var succesfulde – blev gjort landsdækkende. Med Dengs ord: "Man skal krydse floden ved at mærke sig frem fra sten til sten". Denne pragmatiske tilgang til udvikling stod i skærende kontrast til den dogmatiske linje under Mao.

I december 1978 blev Kommunistpartiets politiske kurs ændret til at handle om "økonomisk udvikling" i stedet for "maoistisk klassekamp". Kommunistpartiet var stadig baseret på marxisme og leninisme og havde enerådende politisk magt, men for at skabe økonomisk vækst og øge produktionen blev den centralistisk styrede planøkonomi i et vist omfang erstattet af en mere liberal markedsøkonomi. Den nye politiske kurs med en kombination af socialisme og markedsøkonomi blev kaldt "Socialisme med kinesiske karakteristika" (Zhōngguó tèsè shèhuìzhǔyì, 中国特色社会主义).

Et af de første områder, der blev reformeret, var uddannelsessystemet. Under Kulturrevolutionen lukkede de højere uddannelsesinstitutioner. Det medførte en "tabt generation" af unge, der aldrig fik en uddannelse. De kulturrevolutionære kræfter ønskede et undervisningssystem, der gav bønder og arbejdere fortrinsret til højere uddannelser og prioriterede politisk bevidsthed og den rette familiære baggrund højere end faglige kvalifikationer. Fra 1977 blev dette system skrinlagt og adgangseksamener til de højere uddannelsesinstitutioner blev genindført.

I 1979 indførte Deng en familieplanlægningspolitik, den såkaldte "etbarnspolitik", som følge af at landets befolkningstal under Mao var steget med over 70 %, fra 542 til 940 millioner. Man frygtede, at man ikke ville kunne brødføde befolkningen, og at de økonomiske reformer ville blive undermineret, og pålagde derfor kinesiske familier kun at føde et barn. Politikken var kontroversiel, og da Kina i de senere år har haft problemer med faldende fødselstal og et stigende antal ældre, blev den i 2016 ændret til en tobarnspolitik og i 2021 til en trebarnspolitik. Den seneste folketælling i Kina fandt sted i 2020 og viste, at landet har 1,412 milliarder indbyggere, hvoraf 264 millioner indbyggere er 60 år eller ældre.

Inden for landbruget skete der hurtigt store ændringer. I afgrænsede pilotprojekter blev folkekommunernes jord udlejet til bønderne. De havde nu brugsret, men ikke ejendomsret, over jorden. Bønderne skulle stadig opfylde en kvote til staten, men 15 % af jorden kunne de dyrke efter eget valg, og hvis de kunne producere mere end de aftalte mål, kunne de sælge de overskydende afgrøder på frie markeder og beholde indtægten. Fra 1980-1984 steg landbrugsproduktionen med 50 %, og bøndernes levestandard blev fordoblet. Resultaterne var så overvældende, at folkekommunerne blev opløst i 1982.

Kina gik fra et topstyret politisk system under Maos ledelse til en begyndende uddelegering af beslutninger til lokalområderne. Hermed udvidede man forsigtigt rammerne for, hvad borgerne måtte

gøre uden politisk indblanding fra partiet. Mange ikke-profitable statsejede virksomheder blev lukket, mens de profitable fik lov til selv at bestemme over produktionen, og hvordan et eventuelt overskud skulle anvendes. Samtidig blev privatejede virksomheder tilladt, og snart begyndte små forretninger og restauranter at dukke op. Det var dog først i 1988, at der for alvor kom gang i det private erhvervsliv, da man tillod private virksomheder at have mere end syv ansatte.

Økonomisk fremgang

Udenlandske investeringer var et vigtigt element i Kinas åbning over for omverdenen, og Deng ønskede adgang til udenlandsk kapital, teknologi og knowhow. I januar 1979 var han på det første officielle kinesiske statsbesøg i USA i Folkerepublikkens historie, og samme år oprettede Kina og USA fulde diplomatiske forbindelser. Det var også i 1979, at der blev oprettet fire særlige økonomiske zoner i havnebyer i det sydøstlige Kina. Formålet med zonerne var at tiltrække udenlandsk kapital og øge Kinas eksport. Udenlandske virksomheder fik tilladelse til at etablere sig i zonerne på fordelagtige vilkår. Skatten var lav, lejen af jord billig, import- og eksportrestriktioner, fagforeninger og miljøhensyn var stort set fraværende, og arbejdskraften var rigelig og lønningerne ekstremt lave. I starten var det især tøj, legetøj og sportsartikler, der blev masseproduceret i zonerne. En af de særligt økonomiske zoner lå i Shenzhen, der dengang var en lille fattig fiskerby, som grænsede op til Hong Kong. Millioner af kinesere søgte mod byen og dens mange arbejdspladser i de udenlandske virksomheder. I dag er Shenzhen en af Kinas rigeste og mest moderne byer med næsten 20 millioner indbyggere. Ordningen med de særlige økonomiske zoner var så succesfuld, at den i 1984 blev udvidet med yderligere 14 byer.

Udrensningen af Maos tilhængere i partiet var i 1978 ved at være overstået. Mange som var blevet udrenset under Maos kampagner, blev rehabiliteret og genindsat i deres tidligere stillinger. Maos tro væbner, Hua Guofeng, havde fået lov at beholde sine titler, men mistede dem i 1980-1981. Den reformvenlige Zhao Ziyang (Zhào Zīyáng, 赵紫阳; 1919-2005) erstattede ham som premierminister i 1980. Året efter mistede Hua titlen som formand for partiet til Hu Yaobang (Hú Yàobāng, 胡耀邦; 1915-1989), som også tilhørte Dengs reformfløj. Tilbage var titlen som leder af militæret, og den tog Deng selv i 1981. Dermed havde Deng og hans reformfløj fuld kontrol over Kommunistpartiet og regeringen.

Dengs reformpolitik skabte store forbedringer i levestandarden for de fleste kinesere. Millioner blev løftet ud af fattigdom, og både landets mange bønder og arbejderne i byerne fik bedre forhold. De økonomiske reformer gav større råderum til at forme sin egen tilværelse, og det skabte en periode med større personlig frihed for kineserne og forhåbninger om et nyt og bedre liv. Den kulturelle, økonomiske og personlige frihed fik kineserne til at begynde at kigge mod Vesten og dens ideer om individualisme og materialisme. Vestlig litteratur, film, musik, mode mv. strømmede ind i landet. Kineserne begyndte at gå i biograferne, som nu viste udenlandske film; til dansestederne, der spillede vestlig musik; til de nye varehuse med importerede varer eller til parkerne, hvor forelskede par havde et fristed til at gå hånd i hånd. De kedelige Maojakker blev smidt væk til fordel for farverigt tøj, makeup og vilde frisurer. Den nye frihed til at udtrykke sig, som man havde lyst til, førte til et væld af ny og eksperimenterende kunst og kultur, hvor ikke mindst litteraturen prøvede grænser af i dets opgør med Mao, Kulturrevolutionen og ensretningen.